Політичні інститути та процеси

УДК 323.2

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.17983458>**Громадянське суспільство в системі стримувань і противаг демократичного врядування за умов політичної поляризації****Бикадорова Наталія Олексіївна,**

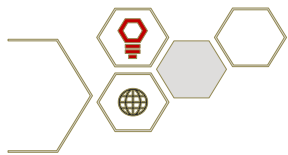
старший викладач кафедри професійної освіти, ресторанного та туристичного бізнесу, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Лубни, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-7561-1792>

Новосколькова Людмила Олександрівна,

кандидат політичних наук, доцент, завідувач кафедри політології і міжнародних відносин, навчально-науковий інститут соціальних і гуманітарних наук, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Лубни, Україна, <https://orcid.org/0000-0003-1082-7979>

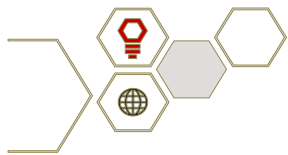
Прийнято: 04.12.2025 | Опубліковано: 29.12.2025

Анотація. Сучасні процеси політичної поляризації істотно змінюють механізми демократичного врядування, посилюючи роль недержавних діячів у підтриманні інституційної рівноваги. В умовах зростання конфліктності й фрагментації суспільних позицій саме громадянське суспільство є базовим осередком, де формується публічна довіра, відбувається експертиза рішень влади та вибудовуються канали відповідальної участі громадян у політичних процесах. **Метою** статті є комплексний аналіз ролі громадянського суспільства у забезпеченні балансу влади в демократичному врядуванні в умовах політичної поляризації. У роботі досліджено, як структурні елементи громадянського суспільства – громадські організації, аналітичні центри, медіа

та локальні ініціативи – формують альтернативні канали контролю й впливають на ефективність інституцій стримувань і противаг. **Методи** дослідження ґрунтуються на структурно-функціональному аналізі, методах порівняльного оцінювання та ризико орієнтованій практиці вивчення взаємодії між владою та суспільством. **Результати.** Під час дослідження уточнено структурний склад інституцій громадянського суспільства, окреслено механізми їхнього впливу на публічну владу та запропоновано ризико орієнтовану модель оцінювання наслідків політичної поляризації для демократичної рівноваги. Визначено, що громадянське суспільство є важливою позадержавною ланкою системи стримувань і противаг, оскільки забезпечує моніторинг рішень влади, формування публічної експертизи, артикуляцію суспільних інтересів і корекцію управлінських практик. Показано, що політична поляризація, попри ризики фрагментації та зниження довіри, створює додаткові стимули для розвитку незалежних медіа, перевірки фактів та мережових форм громадської взаємодії. **Висновки.** Ефективність демократичного врядування значною мірою залежить від спроможності громадянського суспільства виконувати функції контролю, експертизи та публічного тиску навіть за умови інформаційних і ціннісних конфліктів. Отримані результати можуть бути використані для удосконалення політик взаємодії між владою та громадськістю, зокрема для подальших досліджень стійкості демократичних інституцій у періоди політичної поляризації.

Ключові слова: громадська участь, демократичні інституції, суспільний контроль, публічна експертиза, інституційний баланс, аналітичні центри.

Civil society in the system of checks and balances of democratic governance under conditions of political polarisation

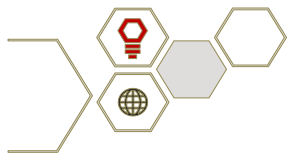
Nataliia Bykadorova,

Senior Lecturer, Department of Professional Education, Restaurant and
Tourism Business, Luhansk Taras Shevchenko National University,
Lubny, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-7561-1792>

Lyudmila Novoskoltseva,

Candidate of Political Sciences, Associate Professor, Head of the Department of
Political Science and International Relations, Educational and Scientific
Institute of Social Sciences and Humanities, Taras Shevchenko Luhansk
National University, Lubny, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0003-1082-7979>

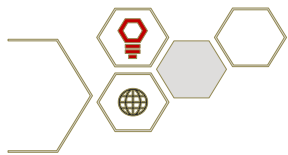
Abstract. Contemporary processes of political polarisation significantly reshape the mechanisms of democratic governance, reinforcing the role of non-state actors in maintaining institutional equilibrium. In an environment of growing conflict and fragmentation of societal viewpoints, civil society increasingly serves as a key arena for fostering public trust, providing expert evaluation of government decisions, and establishing channels for responsible citizen participation in political processes. **The purpose** of the article is to conduct a comprehensive analysis of the role of civil society in maintaining power balance in democratic governance amid political polarisation. The study examines how the structural components of civil society – non-governmental organisations, analytical centres, media, and local initiatives – create alternative channels of oversight and influence the effectiveness of the system of checks and balances. **The methodological** framework is based on structural-functional analysis, comparative assessment methods, and a risk-oriented approach to the study of interactions between government and society. **Results.** The research refines the structural composition of civil society institutions, identifies the

mechanisms by which they influence public authority, and proposes a risk-oriented model to assess the impact of political polarisation on democratic equilibrium. It is demonstrated that civil society constitutes a crucial non-state actor within the system of checks and balances, ensuring the monitoring of governmental actions, the development of public expertise, the articulation of societal interests, and the correction of governance practices. The findings also show that political polarisation, despite the risks of fragmentation and diminished trust, creates additional incentives to strengthen independent media, fact-checking, and network-based forms of civic engagement. **Conclusions.** The effectiveness of democratic governance largely depends on the capacity of civil society to perform functions of oversight, expertise, and public accountability-even amid information and value-based conflicts. The results obtained may be used to improve policies of state-society interaction and to further explore the resilience of democratic institutions during periods of political polarisation.

Keywords: civil participation, democratic institutions, public oversight, public expertise, institutional balance, analytical centers.

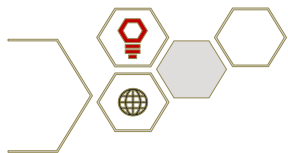
Постановка проблеми. Сучасний етап демократичного розвитку вирізняється різким посиленням політичної поляризації, що змінює конфігурацію взаємодії між державою та суспільством і ускладнює здатність інституцій гарантувати належний баланс владних повноважень. За умови зростання фрагментації суспільних позицій традиційні механізми стримувань і противаг поступово втрачають свою ефективність, що створює додаткові ризики концентрації влади, послаблення публічного контролю та зниження довіри до демократичних процедур. У такій ситуації громадянське суспільство набуває ролі основного стабілізаційного чинника, здатного компенсувати інституційну вразливість держави й підтримувати рівновагу демократичної системи.

Відтак, зв'язок проблеми з актуальними науковими та практичними завданнями полягає у необхідності глибшого осмислення впливу інститутів громадянського суспільства на усунення недоліків державного контролю, забезпечення прозорості управлінських рішень та утримування каналів відповідальності влади перед громадянами. З огляду на це вивчення таких механізмів є значущим для розроблення стійких моделей публічного врядування, здатних функціонувати в умовах інформаційної напруги, ціннісних конфліктів та політичної турбулентності, що визначають сучасний демократичний простір.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведений огляд наукових джерел виявляє багатовимірність проблематики ролі громадянського суспільства в системі стримувань і противаг демократичного врядування в умовах політичної поляризації та дає змогу окреслити як теоретико-методологічні межі, так і практико орієнтовані напрями подальших досліджень. Зокрема, автор М. В. Сволік (M. W. Svolik) [1] підкреслює центральну дилему: наскільки політична поляризація підриває саму здатність демократичних інституцій виконувати функцію стримувань і противаг, що сприяє подальшому дослідженню суспільних інститутів та їхньої стійкості. Зі свого боку науковець Е. Корольчук (E. Korolczuk) [2] доповнює цю перспективу емпіричними спостереженнями про трансформацію еліт громадянського суспільства в Польщі, показуючи, як внутрішня динаміка та стратегії інституцій громадянського суспільства змінюють їхню здатність упливати на політичні процеси. Відповідно до попередніх публікацій учені А. Сорбом та Л. Єзерська (A. Sörbom & K. Jezierska) [3] досліджують роль соціального капіталу й аналітичних центрів у напрямку поляризації, виявляючи, що мережі довіри й професійні ресурсні осередки можуть пом'якшувати або, навпаки, посилювати фрагментацію публічної сфери.

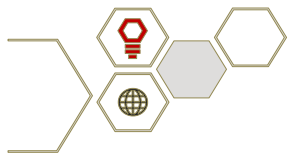
Одночасно дослідник І. Динник (I. Dynnyk) [4] акцентує на цифровій реальності, аналізуючи, як цифрові платформи перетворюють взаємодію

держави й громадян, створюючи нові простори для активації громадських ініціатив, але одночасно підвищуючи ризики маніпуляцій і інформаційної поляризації. Згідно зі стратегією гарантування прав і свобод автори О. О. Штепа та С. В. Коваленко [5] підкреслюють, що громадянське суспільство виконує важливу захисну функцію, слугуючи індикатором дотримання правових норм і засобом мобілізації суспільної уваги до порушень. Взаємодію інститутів громадянського суспільства з правоохоронними органами, зокрема через механізми громадських рад, аналізує науковець О. Яремович [6], наголошуючи на практичних механізмах просування підзвітності та публічного контролю.

Учений Ю. І. Лях [7] зосереджується на організаційно-правовому забезпеченні комунікаційних відносин у публічному адмініструванні, зазначаючи, що дієві канали взаємодії – передумова ефективної співпраці між владою й суспільством. Дослідник С. А. Дроботов [8] вивчає взаємозв'язок громадянського суспільства і національної безпеки, аргументуючи, що в умовах зовнішніх загроз громадські інституції можуть виконувати важливі моніторингові й координаційні функції. Питання конституційних гарантій прав і свобод, їхнього змісту та ролі у захисті громадянина порушує автор С. І. Афанасенко [9], що створює нормативно-правову основу для розгляду громадянського суспільства як механізму реалізації цих гарантій.

Дослідниця Л. Рябовол [10] розширює дискусію порівняльним оглядом гарантій у національних і закордонних системах, демонструючи найефективніші інструменти для практичної імплементації прав та шляхи їхньої підтримки громадянським суспільством. Європейський досвід взаємодії держави та інститутів громадянського суспільства розглядає науковець Л. А. Мельник [11; 12], який систематизує успішні практики партнерства, моделі участі та стратегічні напрями співпраці, необхідні для адаптації на національному рівні. Водночас учений І. Ткачук [13] ґрунтовно аналізує світові та національні принципи організації, функціонування й фінансування

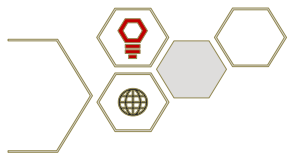

організацій громадянського суспільства, виявляючи значення сталих ресурсних моделей для довготривалої ефективності сектору.

Правові механізми участі громадянського суспільства у гарантуванні інформаційної безпеки аналізує дослідник П. Яковлев [14], наголошуючи на необхідності нормативного врегулювання для легітимного й ефективного залучення громадських структур до моніторингу інформаційних загроз. Науковець О. Резнік [15] показує, як суб'єкти громадянських практик формують соціальну платформу для демократичного транзиту, створюючи мережі солідарності та впливу, що спроможні протистояти ретроградним політичним трендам. Натомість автор В. Колісник [16] виявляє чинники уповільнення демократичного поступу, визначаючи роль дезорієнтації громадянського суспільства та слабких комунікаційних ланок, що значно знижує потенціал стримувань у критичні моменти. Насамкінець науковець Д. Д. Пеца [17] розглядає систему стримувань і противаг як суспільний феномен державно-правового розвитку, пропонуючи концептуальний складник для розуміння взаємодії між інституціями держави та громадськими діями у процесах демократичного регулювання.

Отже, у сукупності наукові праці формують цілісну систему аргументів: від теоретичних міркувань про вплив поляризації на функціонування демократії до практичних рекомендацій з організації партнерства, фінансування, правового врегулювання та інформаційної безпеки. Відповідно, такі ґрунтовні дослідження сприятимуть удосконаленню методологічних засад вивчення системи стримувань і противаг та окресленню пріоритетних напрямів емпіричних досліджень і політичних реформ.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значну кількість праць, присвячених громадянському суспільству та демократичному врядуванню, низка важливих аспектів залишається поза межами наукового опрацювання. Передусім потребує уточнення, яким саме чином політична поляризація змінює спроможність громадських інституцій

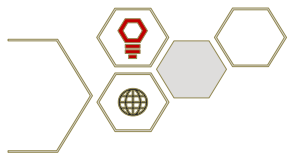

виконувати функції альтернативного контролю та зберігати автономність у конфліктному інформаційному середовищі. Недостатньо розкритими є і внутрішні трансформації громадянського суспільства, що виявляються у зміні його структури, посиленні тиску на локальні ініціативи та диференціації каналів громадської участі.

Зокрема, вимагають додаткового вивчення й механізми взаємодії громадських організацій з державними інституціями, що в умовах постійного зниження суспільної довіри набувають нових, часто нелінійних форм. Недостатньо досліджено ризики кооптації та маніпулятивного впливу, що посилюються у політично конкурентному середовищі й суттєво впливають на спроможність громадянського суспільства залишатися незалежним арбітром публічної політики. Водночас у науковому дискурсі практично відсутнє системне оцінювання тих можливостей інституційного посилення, що з'являються завдяки еволюції медіасередовища, поширенню незалежної експертизи та активізації мережевих форм взаємодії.

Обмежена увага до цих питань пояснюється складністю їхнього емпіричного вимірювання, динамічністю політичних процесів і недостатньою розробленістю інструментів аналізу поляризаційних ризиків. Проте саме ці аспекти є визначальними для з'ясування питання ефективності громадянського суспільства як елемента системи стримувань і противаг у періоди політичної турбулентності. Відповідно до визначених проблем у дослідженні акцентовано на структурному аналізі громадянського суспільства, оцінюванні механізмів його впливу та визначенні ризиків і можливостей, що формуються під впливом політичної поляризації.

Формулювання цілей статті (визначення завдання). Мета статті полягає у визначенні базових аспектів функціонування громадянського суспільства у системі стримувань і противаг демократичного врядування в умовах політичної поляризації. Зокрема, окреслено такі завдання дослідження:

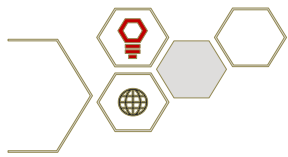
1. Проаналізувати структурні компоненти громадянського суспільства та визначити їхню функціональну роль у забезпеченні системи стримувань і противаг демократичного врядування.

2. Оцінити основні механізми впливу громадянського суспільства на органи влади й визначити їхнє значення для стабільності демократичного процесу.

3. Дослідити ризики та можливості взаємодії громадянського суспільства з владою за умови політичної поляризації.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах сучасної трансформації державного управління та посилення демократичних процесів питання реального забезпечення прав і свобод людини постає як одна з визначальних передумов сталості конституційного ладу. Хоча правовий статус особи чітко визначений у національному та міжнародному законодавстві, практична реалізація державної політики у цій сфері часто наштовхується на низку структурних обмежень: від надмірного бюрократизму до недостатньої оперативності інституцій у реагуванні на порушення прав [5, с. 23]. За цих умов саме інститути громадянського суспільства є важливим компонентом системи стримувань і противаг, оскільки вони здатні не лише виявляти порушення чи мобілізувати суспільний контроль, а й брати участь у формуванні правозахисних політик та стимулювати демократичні зміни. Однак, попри наявні нормативні підвалини, вплив громадських організацій на процеси правозахисту все ще залишається нерівномірним та фрагментарним, що посилюється умовами політичної поляризації.

У цьому контексті зазначено, що в Україні поточна адміністративно-правова реформа передбачає модернізацію правоохоронної системи, зокрема у напрямі підвищення її відкритості та підзвітності суспільству. Держава як гарант прав і свобод прагне зміцнити взаємозв'язок між органами влади та громадянами, створюючи умови для ефективнішої співпраці з громадськими інституціями [6, с. 145]. Відповідно, у такий спосіб посилюється здатність

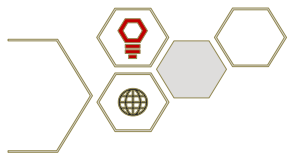

громадянського суспільства виконувати основні контрольні, аналітичні та консультаційні функції, що є значущим в умовах зростання суспільної напруги та політичної конфліктності.

Досліджено, що однією з основ функціонування сучасного громадянського суспільства є налагодження сталого й конструктивного діалогу між державою та громадянами, між політичними інститутами, партіями та різними соціокультурними групами. Розвиток публічного управління тісно пов'язаний із якістю комунікаційних процесів: саме вони визначають, якою мірою суспільство здатне долати конфлікти, виробляти спільні рішення та адаптувати державну політику до потреб різних груп населення. Динамізм сучасних реформ вимагає не лише формальної відповідності законодавству, а й гнучкості та здатності органів влади оновлювати нормативну базу відповідно до нових соціальних викликів.

Водночас наголошено, що партнерство між державою і громадськістю в Україні формується нерівномірно: адміністративні структури часто залишаються недостатньо узгодженими, їхні повноваження у сфері взаємодії з громадськістю окреслені нечітко, а нормативно-правові механізми потребують суттєвого перегляду [7, с. 73]. У таких умовах саме громадянське суспільство здатне компенсувати недосконалість державних інституцій, посилюючи демократичні механізми стримувань і противаг, особливо в умовах політичної поляризації та зростання суспільних ризиків.

У межах сучасної демократичної теорії громадянське суспільство постає не лише як сукупність організацій, а як простір соціальної взаємодії, у якому формуються та артикулюються суспільні інтереси. При цьому його інституційна структура забезпечує багатовекторний вплив на органи влади та доповнює інституційні механізми контролю поза межами формальних процедур державного управління. Запропонована нижче схема репрезентує взаємозв'язок основних компонентів громадянського суспільства та

демонструє принципи гарантування балансу влади, формуючи альтернативні центри експертизи, контролю й суспільного тиску (рис. 1).

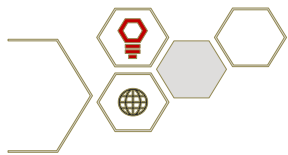

Рис. 1. Структурні компоненти громадянського суспільства та їхня роль у системі стримувань і противаг

Джерело: сформовано автором на основі [1, с. 20–32; 5, с. 22-27; 17, с. 92–96]

Отже, наведено багаторівневу та функціонально різномірну структуру громадянського суспільства, що формує комплексну систему паралельних механізмів контролю за публічною владою. Чинні інституції не лише забезпечують моніторинг та експертизу управлінських рішень, а й створюють канали публічного тиску, сприяють виробленню альтернативних політик і підтримують відкритість державних процесів.

У такий спосіб громадянське суспільство є самостійним інституційним контуром у системі стримувань і противаг, підсилюючи демократичну рівновагу та компенсуючи вразливості державних механізмів. Саме це формує

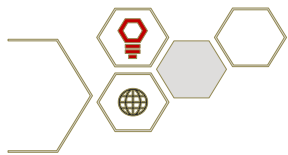

теоретичне підґрунтя основних етапів дослідження для подальшого аналізу механізмів взаємодії..

Становлення демократичної держави неможливе без одночасного розвитку інститутів громадянського суспільства, адже вони визначають характер взаємодії між владою та громадянами. Реакція суспільства, його позиція й здатність підтримувати змістовний діалог із державними інституціями істотно впливають на розвиток державотворчих процесів. Громадянське суспільство можна розглядати як продовження механізмів безпосередньої демократії, адже форми його участі, громадського контролю та волевиявлення не мають чітко встановленого законодавчого регламенту й виявляються переважно через активність, ініціативність і самоорганізацію громадян [8, с. 14].

За своєю природою громадянське суспільство є постійним учасником публічно-політичних процесів, однак його функціональні межі не завжди формалізовані. В умовах, коли внутрішні ресурси державного механізму обмежені, особливо у сфері національної безпеки, інститути громадянського суспільства дедалі частіше перебирають на себе важливі наглядові, моніторингові та координаційні функції. Власне співпраця держави з громадськими формуваннями, волонтерськими рухами та незалежними ініціативами створює додатковий рівень стримувань і противаг, необхідний для ефективного реагування на зовнішні загрози й внутрішні ризики, посилені політичною поляризацією.

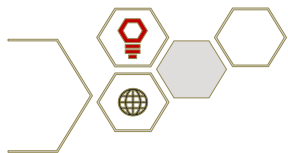
Одним з вирішальних складників конституційно-правового статусу людини та громадянина є наявність дієвих гарантій прав і свобод. Попри різні авторські трактування, сутність цього поняття залишається сталою: гарантії прав – це комплекс умов, інструментів і механізмів, що забезпечують реальну, а не декларативну можливість людини користуватися своїми правами. Зазначено, що гарантії містять систему норм і принципів, що дають змогу перейти від потенційних можливостей, зафіксованих у Конституції, до їхнього

практичного втілення в повсякденному житті [9, с. 4]. Отже, у розумінні демократичного врядування гарантії прав людини функціонують як ціннісний орієнтир і водночас як інструмент обмеження державної влади, адже лише вони визначають межі допустимості рішень, що ухвалюються у політичній сфері, особливо за умови поляризованого суспільства.

Одночасно гарантії прав і свобод охоплюють цілісну систему юридичних, організаційних та інституційних механізмів, покликаних забезпечити рівні можливості їхньої реалізації, охорони та захисту. У європейській правовій традиції гарантії у вузькому значенні розглядаються як інструменти відновлення порушених прав і процедури компенсації завданої шкоди, тоді як у широкому – постають комплексом засобів, що підтримують стабільність демократичного порядку. Вітчизняна наука пропонує кілька вимірів класифікації гарантій, розглядаючи їхній поділ за обсягом (загальні та спеціальні), за сферою суспільних відносин (економічні, політичні, організаційні) та за рівнем регулювання (внутрішньодержавні й міжнародно-правові). Особливе місце посідають конституційні гарантії, оскільки вони формують нормативну основу правового порядку й забезпечують передбачуваність функціонування демократичних інституцій [10, с. 115]. Саме їхня узгоджена дія створює умови, за яких органи публічної влади змушені діяти в межах установлених правил, а громадянське суспільство отримує інструменти для контролю за дотриманням прав і свобод навіть за умови політичного розшарування.

У системі демократичного врядування роль громадянського суспільства полягає у забезпеченні підзвітності державних інституцій, сприянню відкритості управлінських процесів та формуванню умов, за яких державна влада не може діяти без урахування суспільних інтересів. Функціональні аспекти цього впливу структуровано у порівняльній таблиці 1. Зокрема, продемонстровано, як конкретні інструменти громадського впливу перетворюються на механізми стримувань і противаг.

Таблиця 1

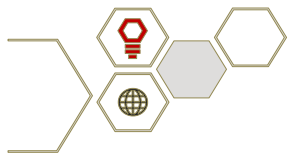
Основні механізми впливу громадянського суспільства на діяльність влади
під час демократичного врядування

Механізм	Інструменти реалізації	Очікувані ефекти для системи врядування
Громадський контроль	Моніторинг діяльності органів влади, участь у засіданнях, запити на інформацію	Підзвітність, зменшення ризиків зловживань, підвищення прозорості
Адвокація та лобіювання суспільних інтересів	Громадські кампанії, консультації, робочі групи	Інклюзивність політики, залучення громадськості до ухвалення рішень
Експертно-аналітичний вплив	Підготовка аналітичних звітів; оцінювання політики, незалежні дослідження	Якісні рішення, корекція хибних політик
Антикорупційний контроль	Розслідування, співпраця з журналістами, відкриті дані	Зниження корупційних ризиків, підвищення довіри суспільства
Медійний та інформаційний вплив	Публікації, журналістські розслідування, соціальні мережі	Формування громадської думки, реакція влади на суспільний тиск
Громадська участь на місцевому рівні	Бюджет участі, громадські слухання, консультації	Підвищення ефективності рішень та довіри на місцях

Джерело: сформовано авторами на основі [6, с. 145–148; 12; 15, с. 5–22]

Порівняльний аналіз цих механізмів впливу засвідчує, що громадянське суспільство виконує не периферійну, а системоутворювальну функцію в демократичному врядуванні. Воно формує альтернативні канали контролю, забезпечує експертно-аналітичну підтримку управлінських рішень, посилює прозорість діяльності органів влади та створює стійкі комунікаційні зв'язки між державою і громадянами. Наведені механізми виявляють, що громадянське суспільство здатне не лише реагувати на управлінські дії, а й активно впливати на їхній зміст, коригувати потенційні дисбаланси та запобігати концентрації владних повноважень. Структурування цих механізмів окреслює багатоаспектну природу громадського впливу і водночас створює основу для подальшого аналізу зовнішніх чинників, що можуть послаблювати або підсилювати їхню ефективність.

Партнерська взаємодія між державою та громадянським суспільством є не лише компонентом демократичного врядування, а й передумовою сталого розвитку України як правової, соціальної та демократичної держави. Органи

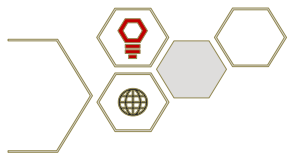

влади дедалі чіткіше усвідомлюють: без активної участі громадськості, її експертного супроводу, контролю та ініціатив практично неможливо забезпечити соціальний прогрес, економічне зростання та якість державної політики. Зокрема, міжнародний досвід засвідчує, що саме інклюзивні форми громадської участі підвищують результативність публічного управління, а ухвалені рішення набувають більшої легітимності для суспільства.

В українських умовах особливої ваги набуває формування цілісної системи партнерства між державою та громадянським суспільством, адже такі взаємовідносини виконують не лише сервісну чи консультаційну функцію, а й слугують центральним механізмом запобігання надмірній концентрації влади [11, с. 120]. Водночас європейський досвід демонструє поступовий перехід від моделі недовіри та конфронтації до практики інклюзивної співпраці, що ґрунтується на пошуку консенсусу та спільній відповідальності за ухвалення рішень. Якість публічного простору, рівень участі громадян та можливості самоорганізації визначають здатність громадського сектору ефективно виконувати контрольні та стабілізаційні функції, особливо в контексті зростання політичної поляризації.

Крім того, формування України як демократичної, соціальної та правової держави неможливе без змістовної взаємодії державних інституцій з організаціями громадянського суспільства. Світовий досвід переконливо доводить, що ефективна демократія вибудовується там, де громадяни мають змогу впливати на публічні процеси, здійснювати контроль над владою та долучатися до формування державної політики. Громадянське суспільство у цьому розумінні є не просто сукупністю організацій, а простором рівноправних громадян, здатних до критичного оцінювання влади, відповідальної участі та співучасті в ухваленні рішень.

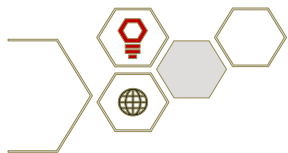
Система взаємовідносин між державою та громадянським суспільством ґрунтується на партнерстві, автономності та взаємовідповідальності. Згідно з цим така система передбачає існування розвиненого публічного простору,

незалежних каналів комунікації та громадського життя, у якому права й свободи громадян гарантовані законом. Важливою умовою цієї взаємодії є діяльність добровільних, автономних від держави об'єднань, що володіють достатнім рівнем організаційної спроможності для формування пропозицій, висування ініціатив і впливу на політичний порядок денний. У комплексі ці характеристики формують здатність громадянського суспільства виконувати основні функції: від контролю над владою та корекції державної політики до соціалізації громадян та підтримання демократичної політичної культури [12]. З огляду на політичну поляризацію ці функції набувають особливої ваги, адже вони сприяють утриманню балансу у владній системі, перешкоджають узурпації повноважень і забезпечують стійкість демократичного розвитку навіть у ситуаціях загостреного суспільного протистояння.

Ще одним з визначальних чинників підтримання державного суверенітету та правопорядку є гарантування інформаційної безпеки, особливо в умовах гібридних загроз, що є для України щоденною реальністю. Події останніх років засвідчили високу вразливість інформаційного простору, зокрема масштабні кампанії дезінформації, психологічні операції та маніпулятивні атаки на громадську думку неодноразово використовувалися як інструменти політичного тиску. У відповідь держава впроваджує комплекс адміністративних і технічних заходів, однак саме активізація громадянського суспільства створює додатковий ресурс для зміцнення інформаційної стійкості. Значна частина громадських організацій володіє потужними аналітичними, експертними та комунікаційними інструментами, що сприяє ефективному моніторингу ризиків, протидії дезінформації та формуванню безпечного інформаційного середовища [14, с. 142].

Таким чином, перед юридичною наукою постає важливе завдання – розробити концептуальні засади та правові механізми участі громадянського суспільства у забезпеченні інформаційної безпеки. Наразі участь громадянського суспільства дедалі більше розглядається не лише як

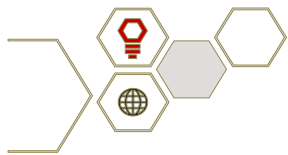
допоміжний елемент, а як компонент системи стримувань і противаг, здатний компенсувати інституційні вразливості держави, особливо в умовах політичної нестабільності. Значущим етапом формування сучасної державної політики в цій сфері було ухвалення Доктрини інформаційної безпеки України, затвердженої рішенням РНБО від 29 грудня 2016 року [18], де наголошено, що ефективна інформаційна безпека неможлива без системної взаємодії органів влади з громадськими інституціями, оскільки саме спільна відповідальність забезпечує здатність держави своєчасно виявляти та нейтралізувати інформаційні загрози. За таких умов політична поляризація, що є характерною рисою сучасних демократичних процесів, ускладнює комунікацію між державою та суспільством, загострює позиційні конфлікти, фрагментує громадський сектор та знижує рівень довіри. Це послаблює спроможність громадянського суспільства виконувати контрольні, стабілізаційні та комунікаційні функції (табл. 2).

Таблиця 2

Вплив політичної поляризації на взаємодію громадянського суспільства та влади

Вплив поляризації	Ризики для громадянського суспільства	Можливості розвитку
Фрагментація громадського сектору	Ослаблення координації, зростання внутрішніх конфліктів	Формування нових коаліцій та мереж міжорганізаційної взаємодії
Посилення інформаційних конфліктів	Маніпуляції, дезінформація, зниження довіри до незалежних інституцій	Зміцнення фактчекінгу, підвищення ролі незалежних медіа
Політичний тиск та спроби кооптації	Ризик залежності громадських організацій від політичних установ	Розвиток стандартів доброчесності, саморегуляції та етичного лідерства
Зростання радикальних настроїв у суспільстві	Поляризація протестних рухів; конфлікти інтересів	Стимулювання формування платформ діалогу та медіації
Викривлення суспільних інтересів у публічній сфері	Заміщення суспільних інтересів партійними наративами	Підсилення ролі експертних спільнот та незалежної аналітики

Джерело: власна розробка авторів

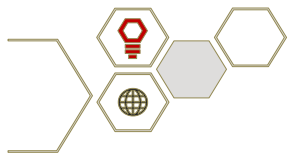

Отримані результати засвідчують, що політична поляризація формує різноспрямовані тенденції у взаємодії громадянського суспільства з органами влади: одночасно створює додаткові виклики для ефективного діалогу та сприяє інституційному зміцненню незалежних громадських діячів. З одного боку, загострюються ризики фрагментації громадського сектору, посилюються інформаційні конфлікти, політичний тиск на організації, зростають радикальні настрої та фальсифікації суспільних інтересів у публічній сфері, що загрожує координації, довірі до інституцій, незалежності організацій та здатності ефективно формувати політичні й соціальні пріоритети.

З іншого боку, ці чинники одночасно забезпечують розвиток громадянського суспільства: створюються міжорганізаційні коаліції та мережі взаємодії, зміцнюються практики перевірки фактів й незалежної аналітики, зростає роль етичного лідерства та саморегуляції, з'являються платформи для діалогу та медіації. Така динаміка демонструє, що навіть за умови високої поляризації громадянське суспільство здатне адаптуватися, консолідувати ресурси та посилювати власну роль у системі стримувань і противаг.

Отже, комплексне оцінювання ризиків і перспектив дає змогу аргументовано стверджувати, що політичне розшарування не лише загрожує інституційній цілісності, а й стимулює розвиток нових практик і механізмів, що підсилюють демократичний баланс та потенціал громадянського суспільства як активного учасника публічної політики.

Висновки. У процесі дослідження доведено, що громадянське суспільство є значущим у забезпеченні балансу влади в умовах демократичного врядування, однак політична поляризація істотно трансформує механізми його взаємодії з державними інститутами. Структурний аналіз сприяв окресленню основних інституційних компонентів громадянського суспільства та їхніх функціональних можливостей. Зокрема, оцінювання механізмів громадського впливу підтвердило їхню здатність

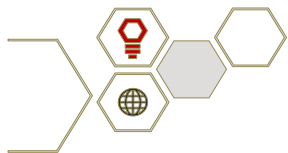
забезпечувати підзвітність, прозорість і експертний супровід державних рішень.

Теоретичне значення отриманих результатів полягає в уточненні ролі громадянського суспільства як позадержавного елемента системи контролю за владою, а практичне – у можливості використання результатів дослідження для формування державних політик, спрямованих на зміцнення партнерства між владою та громадськістю та підвищення стійкості комунікаційного середовища в умовах політичної поляризації.

Отримані результати підтверджують, що громадянське суспільство є критично важливим елементом демократичної моделі врядування, здатним компенсувати недоліки державних механізмів контролю. Водночас виявлені ризики фрагментації, інформаційної нерівноваги та політичного тиску засвідчують необхідність подальших досліджень, спрямованих на вивчення стійкості громадських інститутів до зовнішніх впливів. Перспективними напрямками подальших досліджень є аналіз інноваційних практик громадської участі, розвиток мережових форм співпраці та удосконалення моделей публічної експертизи.

Список використаних джерел

1. Svulik M. W. Polarization versus Democracy. *Journal of Democracy*. 2019. Vol. 30. P. 20–32. DOI: <https://doi.org/10.1353/JOD.2019.0039>.
2. Korolczuk E. Challenging civil society elites in Poland: the dynamics and strategies of civil society actors. *East European Politics and Societies*. 2022. Vol. 37 (3). DOI: <https://doi.org/10.1177/08883254221132282>
3. Sörbom A., Jezierska K. Social capital and polarization: the case of Polish think tanks. 2023. Vol. 19, № 4. P. 347–365. DOI: <https://doi.org/10.1080/17448689.2023.2242517>.
4. Dynnyk I. State and civil society: digital reality. *Scientia Fructuosa*. 2021. № 6. P. 61–70. DOI: [http://doi.org/10.31617/visnik.knute.2021\(140\)04](http://doi.org/10.31617/visnik.knute.2021(140)04).

5. Штепа О. О., Коваленко С. В. Громадянське суспільство в системі гарантування прав та свобод людини та громадянина. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2024. № 1. С. 22–27. DOI: <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2024-1-4>.

6. Яремович О. Вплив інститутів громадянського суспільства на правоохоронні органи держави крізь призму діяльності громадських рад. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 2. С. 145–148. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.2.2021.28>.

7. Лях Ю. І. Організаційно-правове забезпечення комунікаційних відносин у сфері публічного адміністрування в Україні. *Університетські наукові записки*. 2019. № 4. С. 72–81. DOI: <https://doi.org/10.37491/UNZ.72.8>.

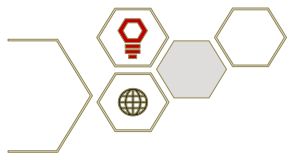
8. Дроботов С. А. Громадянське суспільство і забезпечення національної безпеки української держави. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 3. С. 14–18. URL: <http://apnl.dnu.in.ua/tom3/5.pdf> (дата звернення: 08.12.2025).

9. Афанасенко С. І. Конституційні гарантії прав та свобод людини і громадянина в Україні. *Проблеми становлення правової демократичної держави*. 2019. № 3. С. 3–5. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2019.3-1>.

10. Рябовол Л. Гарантії прав та свобод людини і громадянина в Україні та зарубіжних країнах. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. № 1 (33). С. 114–119. DOI: <https://doi.org/10.35774/app2023.01.114>.

11. Мельник Л. А. Європейський досвід ефективної взаємодії держави та інститутів громадянського суспільства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 4. С. 119–124. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2019.4.119>.

12. Мельник Л. А. Взаємодія держави та інститутів громадянського суспільства: основні поняття, проблеми та стратегічні напрями. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2019_2_18 (дата звернення: 08.10.2025).

13. Ткачук І. Світові та національні принципи організації, функціонування та фінансування організацій громадянського суспільства. *Журнал європейської економіки*. 2019. Т. 18. № 3. С. 323–335. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jee_2019_18_3_8 (дата звернення: 08.10.2025).

14. Яковлев П. Правові засади участі інститутів громадянського суспільства у забезпеченні інформаційної безпеки України. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 4. С. 142–146. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.4.2019.24>.

15. Резнік О. Суб'єкти громадянських практик як підґрунтя демократичного транзиту України. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2020. № 1. С. 5–22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stmm_2020_1_3 (дата звернення: 08.10.2025).

16. Колісник В. Уповільнення демократичного поступу України на тлі нових викликів та дезорієнтації громадянського суспільства. *Право України*. 2019. № 11. С. 183–199. URL: <https://surl.li/zwzjch> (дата звернення: 08.10.2025).

17. Пеца Д. Д. Система стримувань і противаг як суспільний феномен державно-правового розвитку. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2025. № 91(1). С. 92–96. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.1.13>.

18. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 р. «Про Доктрину інформаційної безпеки України»: Указ Президента України від 25.02.2017 № 47/217. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374> (дата звернення: 08.10.2025).